

Іван Франко і Леся Українка

Вже більше як чвертьстоліття минуло з того часу, як два великі серця спочили, втомлені. Два борці, що ціле своє життя горіли великою любов'ю для свого народу, що кривавились від болю над його пониженом, що хотіли вивести його з духових низин на висоти, які самі здобули трудом і терпінням. Два світильники, що своїм палючим промінням освічували найвищі людські ідеали. „правду, добро і красу“, до яких прямували найкращі з людей усіх країн і в кожній добі.

Це — Іван Франко і Леся Українка.

Франко пішов у життя робітником-муляром, що зводив на пустелі і руїні перші підмурівки, пекарем для голодних, яровідником народу на пустині, покутником у самотині. Не шкодував ні серця, ні мізку, ні рук, ні грудей, ні очей. Роздавав щедро своє добро, не рахуючи і не думаючи про себе. Золоте зерно його сипалося на нашу землю і сходило на ній новою буйною зеленню. Але чорна праця на хліб: коректи, редакція, замовлення вбивали творчу снагу, потоплені діти-твори, зганяли поетові сон з очей. Серце хололо, очі сліпли, руки корчив параліч, а втомлений мізок працював, перекладаючи класичні твори, або творив дивні хворі видива давно похованих образів, жалів і кривд. Врешті в травні 1916 року велике серце замовкло.

Леся Українка не пішла в життя активним борцем. Вона страждала від цього „примусового безділля“. Фізично хвора й немічна, надлюдську енергію духа перековувала в палке слово-зброю. Вона „одержима“ великою любов'ю, що хоче згинуть в екстазі саможертви. Вона, як віща Кассандра, бачить прийдешню руїну рідного краю і даремне побивається, щоб завернути його долю. Вона Тірцею та Елеазаром ходить по руїнах та наказує боротись за життя усіма можливими способами, „як барс серед облави“. Вона вчить прикладом Адвоката Мартіяна — обов'язковості, прикладом Антея — безкомпромісовості, видивом квітки - лоникамена чи павука в темниці — життєвого завзяття.

Леся Українка гине молодою, 42-літньою жінкою,

не пізнавши трагізму самотньої старости, як Франко.

Іхні життєві дороги зійшлися на літературному полі, і вони мали щастя бути особисто знайомими, Франко вивів її в 1898 р. на літературний шлях, накресливши силуетку, що досі не втратила своєї вартості. Другою, не менш гарною силуеткою познайомив з нею в чотири роки пізніше чеське громадянство. В обох поставив її поруч Шевченка, підкреслив мужність її слова, радів, що „своїми думками вона обіймає увесь український народ, не забуваючи ні на хвилину, що це народ бідняків, невільників, народ використовуваний,гноблений“. В кожнім літературнім нарисі згадує з пошаною її ім'я, а в статті з 1907 р. в „Раді“ — присвячує її творам довший критичний розбір. Драматична творчість Лесі Українки — розцвіла в часі недуги Франка, тому й її драми пройшли такі непомічені, майже до нашого часу.

Леся Українка ставилась до Франка з великою повагою. Однак це не спинило її гостро і рішуче виступити проти нього, коли він, на її думку, несправедливо осудив її товаришів. Їх полемічний двобій відбувся на сторінках „Життя і Слова“ в 1897 р. і, хоча розігрався колючими і їдкими словами, закінчився повною злагодою — бож обоє вони одного бажали, одне любили, до одного прямували. Леся Українка популяризувала твори Франка серед російських робітничих кіл, перекладаючи його оповідання на російську мову, відгукувалася на його твори щирою, дружньою критикою і глибоким зрозумінням його душі, присвячувала йому свої твори і містила їх у збірниках, видаваних на його честь в 1898—1913 р. Чудовий цикл „Сльози-перли“ в першій збірці „На крилах пісень“ 1893 р. викликав у Франка такі зворушливі слова признання: „Від часу Шевченкового „Похвайте та вставайте, кайдани порвіте“ Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як з уст сеї слабосилої, хорої дівчини“. У віршах „Товаришці на спомин“ і „Поет підчас облоги“ в збірнику 1898 р. вона висказує свої погляди на ролю поета, уявляючи собі Франка поетом підчас облоги,

що „заснуть не дає до зорі“. Та найбільший поклин склала Леся Українка великому поетові своїм „Триптихом“ — „Що дасть нам силу“ (апокриф), „Орфееве чудо“ (легенда) і казка „Про велета“.

Творчий шлях обох поетів не почався рівночасно. Франко вийшов на літературний шлях десятима роками раніше, якщо взяти за дату Лесиного дебюту 1884 рік. За цей час створив він дуже багато. Лірика, епіка, оповідання, публіцистика, критика, полеміка, наукові праці — все це з'являлося з-під його пера новістю, сміливістю, бунтом. Будило з одного боку подив, з другого — спротив, боротьбу.

І Франко і Леся Українка почали свою творчість лірикою. І вони обоє були чистокровними ліриками, хоча здавалися в собі почуття і соромились його. Це ж була наскрізь раціоналістична доба, все поклянялось всесильному розумові і боролось проти „сентиментів“. Скільки разів Леся Українка оправдується в листах, що „натуру тяжко відмінити“ — і співає свої пісні всупереч обов'язковій творити цинні і „потрібні“ речі.

Обидва поети вважають поезію — служінням народові і з погордою ставляться до гасла „мистецтво для мистецтва“.

Обоє брали теми з реального життя і подавали громадні кожний на свій лад. Франко — реалістично, майже натуралістично, головню в своїх оповіданнях і повістях, — Леся Українка символами, головню у драмах. Франко, як реаліст-повістяр, Леся Українка, як драматург-символіст, охопили всі наші народні верстви в їх боротьбі з життям, владою, душевними конфліктами, прямиванням, ілюзіями і розчаруванням. Символи Лесі Українки такі глибокі, що не тільки один нарід і одна доба знайдуть у них свій відбиток, — вони дадуть імпульс до все нового розуміння. Але в обох було щось з романтиків, що любуються в народній пісні, казці, середньовічних мотивах та екзотиці. Та одночасно захоплюються старовинною класичною та західно-європейською літературою і збагачують нашу літературу не тільки перекладами, але і з сюжетами цих літератур. Кассандра, Іфігенія, Орфей — з класичної літератури, — Дон Жуан, Трістан і Ізольда, Магомет і Халіза — з середньовіччя воскресли в українській літературі до нового життя — завдяки творчому духові Лесі Українки. Франко від наймолодших літ аж до самої смерті перекладав, вигрібаючи з великим завзяттям на попеліщі замірених культур найкращі зразки класичної лірики і трагедії. З західно-європейських поетів він присвоїв нам Гетого „Фанста“ і „Германа та Доротею“, Байронового „Каїна“, Мільтонового „Самсона Борця“, „Торквемату“ Віктора Гюґо, німецьких новелістів Гайнріха Кляйста, Готфріда Келлера, Конрада Фердинанда Маєра. Леся Українка перекладала Гергарта Гауптмана і Моріса Метерлінка.

Вони сягнули в глибину віків та поцікавились і ліричними піснями давнього Єгипту (Леся Українка) і старондійською поезією (І. Франко: Цар і аскет), гимнами Ріґведи (І. Франко) — та знайшли в них ті ж самі почування, що в сучасних людей.

Не були їм чужими студії над Біблією та старохристиянською літературою, з якої теж багато тем, сюжетів та ідей присвоїли нашої літературі.

В їх творчості бренть одним могутнім акордом — прометеїзм, велика, самовіддана любов мітичних героїв до слабих, невдячних людей, почуття гордості в раба і подоланого, що гине з окликом „Убий, не здамся“, прозора душевна чистота, що бридяться зрадою, визнає тільки явану, чесну боротьбу, уміння викинути в суть життя і в грісі побачити святість („Три святі грішниця“, „Рубач“ Франка, „Грішниця“ Лесі Українки).

І Леся Українка, з'ясовуючи собі 40-ліття творчості поета, побачила його покутником, що в покірному каятті двигає хрест свого замученого народу, Орфеєм, що непосильним трудом і чудодійною сопілкою оживив мертве каміння, наївною дитиною, що вірить у чудеса казки.

Колись, в 1903 р., Леся хотіла бути тавматургом, щоб крикнути втомленому поетові: „Встань і йди“. Під кінець життя подала йому цілющі ліки, що певно і їй самій додавали сили в праці і змаганні. Це те троязілля, що вона подала знеможеному поетові: почуття обов'язку, яке найбільш утомленій людині вливає чудодійну силу, це вистраждана і напоена живою кров'ю пісня, що зрушує навіть камінні серця, це наївна непохитна віра в воскресення рідного народу.

Ці ліки знайшли вони в своєму серці, сповненому великою, безмежною любов'ю, святою, як „кров у чаші святого Граля“, безітересовною, як у Дольорес, безумною, як в Одержимій, покірною, як у Мойсея, („я від тебе й невдячність прийму, і наруги, і рани“). „Бо немає більшої любови, як той, хто душу покладає за друзів“ —

„А яке ти маєш право,
Черепино недобита,
Про своє спасіння дбати.

Коли гине весь народ?“ — дорікав собі Вишенський, що втік від життя у монастирський спокій.

І Леся Українка і Франко спокою не шукали. Ішли в боротьбу життя, а ще більшу боротьбу передбачували і навчали, як боротися.

„Хай гине честь, сумління,
Аби упала ся тюремная стіна.
Нехай вона впаде, а зрушене каміння
Покрие нас і наші імена“ —

це було їх девізою — бо вони готові були радісно жертвувати своєю душею в екстазі любови.

3. V. 943.

ЧИТАЙТЕ і передплачуйте

„НАШІ ДНІ“